

HUNYADI JÁNOS SZÁRMAZÁSA A XVIII. SZÁZAD VÉGÉNEK– XIX. SZÁZAD ELEJÉNEK MAGYAR ÉS ROMÁN TÖRTÉNETI ÉS SZÉPIRODALMÁBAN

A felvilágosodás Közép- és Kelet-Európájában a társadalmi haladás és a nemzetté válás gondolatát összehangolta, még ha feszültségek, sőt ellentétek is jelentkeztek a gondolkozásban egyik vagy másik prioritása vagy megvalósítás sorrendje tekintetében. Ezt a ma közhelynek tűnő igazságot azért kell elmondanunk, mert sokan még mindig a napóleoni háborúkhöz, illetve a romantikához kapcsolják az ún. nemzeti ébredést. Az persze nem kétséges, hogy a francia forradalom előtti időszakban a modern nemzettudat éppen csak kialakulóban van Európának ezen a részén s gyakran egyúttal a nemesi nemzetével, amelyet osztálytartalma fölé emelhet a függetlenség eszméje. Ebben az időszakban a különböző etnikumok értelmiségei között ugyanakkor közvetlen kapcsolatok alakulnak ki, a felvilágosodás közös szelleme háttérbe szorítja a nemzeti ellentéteket, annál is inkább, mert gyakran közös ellenség, a nemesi vagy egyházi konzervativizmus ellen kellett harcolniuk. A XIX. század elején, a 20-as évektől kezdve ez az együttműködés megbomlik a nemzeti ideológiák megerősödésével, amelyek egyre inkább modernizálódnak s a polgári átalakulás eszközei lesznek, ha polgárság hiányában a nemesség egy része vagy az értelmiség is a hordozójuk. A bonyolult és ellentmondásos eszmei helyzetet akarjuk bemutatni ezzel a tanulmánnyal, amely Hunyadi János származásával kapcsolatban faggatja a XVIII. század második felének magyar és román történeti és szépirodalmát.

Röviden utalnunk kell az előzményekre. Thuróczi János Magyar Krónikájában, amely mint ismeretes, 1488-ban jelent meg Brnóban, azt írja Hunyadi János származásáról: „Volt ekkor az országban egy nagyszívű vitéz. Neves, híres havaselvei nemzetségből eredt: Hunyadi János; harcias ember, fegyverforgatásra, hadak vezetésére termett. Miképpen halaknak a víz, szarvasoknak az árnyas erdő: élete a fegyver, a háborúskodás volt. Mondhatnám, ezt az embert az ország leendő védelmére, tetteinek véghezvitelére a sors az égben választotta ki, s hozta idegen földekről Magyarországra. Mondják ugyanis, hogy Zsigmond királyt megkapta a vitéz apjának hírneve, áthozta Havaselvéből a maga országába és megtelepítette itten; ugyancsak neki adományozta méltó örök birtokul Hunyad erősségét, ahol most gyönyörűen épült nemes vár áll.”¹

Bonfini *Rerum Ungaricum Decades* címen az 1490-es években készült munkája, amely azonban csak 1545-ben jelent meg Bázelen, a Hunyadi családot a római Corvinusoktól eredezteti. Mátyás anyját Theodorius bizánci császár leszármazottjának tartja: „Mátyás király atyja Corvinus János volt, valah But fia, ki Zsigmond uralkodása idején született

atyja falujában, melyet mai napig Corvinusnak neveznek . . . Maga Corvinus János ifjú korában, szüleinek elbeszélései alapján azt állította, hogy a rómaiaktól származik. Nemzetségét visszavezette az ősi római családig, a Corvinusokig.”² Bonfini, aki a hitelesség kedvéért hátrítja Hunyadi Jánosra a felelősséget a Corvinus-hagyományért, nem rest és levezeti az egész képzeletbeli genealógiát, nevekre és eseményekre hivatkozva. Az olasz humanista sejti, hogy erőltetett ez a származtatás, de nem rejti véka alá, hogy miért fáradozik vele. Mátyásnak főleg a dunántúli főurak vetik szemére „nemtelen” származását, „mondogatják, hogy valah eredetű, sokan félvérnek mondják, mert különböző nyelvű szülők gyermeke”, sőt némelyek „valah kiskirálynak” nevezik. Cillei gróf még azt is terjeszti, hogy Zsigmond császár törvénytelen gyermeke. Elmondja a mesét, amely szerint a császár Erdélyben egy „valah nemes igen szép leányával hált” s mikor az állapotos lett, megajándékozta és gyűrűt adott át neki azzal, hogy ha a gyermek felnő, küldje el őt hozzá, a gyűrű lesz az ismertetőjel. A lányt később feleségül vette egy román nemes. „Midőn egyszer anyja ölében feküdt a kised, odaszállt egy holló és elcsente a jelül kapott gyűrűt.” Férfje lenyilazta a hollót, visszavette a gyűrűt s ezzel ment el János Budára, ahol a király jószágokkal ajándékozta meg. Bonfini hozzát teszi: „Ha ez a mese igaz volna, ki ne gondolná, hogy a mértéktelenül tékozló Zsigmond császár, kinek fiúmagzata nem volt, nemcsak földet, de királyságot is adott volna neki.”³ Bonfini tehát Mátyás hírnevét akarja megvédeni, amikor a Corvinusoktól származtatja s ezt ő sokkal inkább megteheti, mint Thuróczi, aki nem az utókornak, hanem a kortársaknak ír s aki a helyi viszonyokat jobban ismeri s nem engedhet meg magának római meséket sem.

Heltai Gáspár az 1574-ben megjelent Cancionalejában Nagybáncai Mátyás Hunyadi János históriája című krónikás énekét teszi közzé, amelyet bizonyos mértékig kiszínez és a származás tekintetében kiegészít. Eszerint Dán vajda és Mircse összekülönböztek, az első a török, a második Zsigmond segítségét kérte. Ez utóbbi hadával indult pártfogoltja megsegítésére. Utközben Hunyad vára alatt megpihent. „A szép földön való jó lakásokban eluná az özvegyeséget” s „szép szömély és karcsú leányzó gyermek” iránt érdeklődött. Komornyikjai elhozzák „az jó nemes Morsinai” lányát, aki azután tőle teherbe esik. A császár „bőv költséget” és egy gyűrűt ad neki. A lányt feleségül vette egy havasalföldi bojár, Voic Buthi, akivel át is ment a román fejedelemségbe s ott szülte meg Ianculát. Amikor nagyobbacska lett, az anya bátyjával, Morsinai Gáspárral fel akart menni Budára. A játszadozó Ianculától azonban egy holló elvette a gyűrűt s Morsinai Gáspár alaposan megizzadt, amíg a hollót eltalálta. Végül sikerült eljutniuk a királyi udvarba, Zsigmond megajándékozta őket, felemelte a „nemzetet”, Hunyad várát adományozta neki, Heltai a meséhez hozzát teszi: „Ezekokáért ne hidgy ember az hízelkedő Olasz Bonfiniusnak Ki valami hazug szín alatt olaszt csinál Hunyadi Jánosból, Mert ez az igaz História felőle, légy bizonyos, hidgyed jól.”⁴

Heltai halála után 1575-ben kiadott *Chronica* az magyaroknak dolgairól című munkájában, amely Bonfinit dolgozza át, részletesebben is elmondja Hunyadi János származásának történetét. A már ismertetett történetet azzal egészíti ki, hogy az anya mosni készült, letette Ianculát a földre és mikor a gyermek sírni kezdett, a király gyűrűjét adta a kezébe, így vette el tőle a holló. Az ajándékokat, amelyeket a fiú kap, részletesebben sorolja. Végül megemlíti: „Az anya is ott kezel Hunyadhoz hala meg és eltemetve vagon

egy faluba, kinek Thelek neve, ha jól meg emléközem felöle. Nem neveltetett fel Pesten. Az anya sem holt Pesthen. Hanem így vagyon az igaz historia, amint én meg írtam.⁵

A végvári vitézek példaképét – akit krónikáírók és énekesek népszerűsítettek, Zrínyi Miklós is felidézi, de a származás kérdésében nem foglal határozottan állást. „Az én pennám – írja a Mátyás király életéről való elmélkedésben – meg fog akadozni Mátyás nemzetsége számlálásában: eleget versengtek már az historikusok abba. Bonfinius rómaiaktól s a tündöklő Corvinusoktól hozza ki a genealogiát, el is hittem, hogy így vagyon; a magyar írók pedig nem egyeznek vele ebben, hanem hogy Zsigmond királytól és egy bojár asszonytól volna, nem törvényes házasságbul, hanem szerelem gerjedéséből. Ha így volna is, nem volna mind ebben mit irigyelni.”⁶ Zrínyi hajlik Bonfini fabulájának elfogadására, de jobban érdekli őt a Hunyadi János és Mátyás tényleges érdeme, mint származása.

A XVIII. század elején Bél Mátyás Thuróczi⁷ változatát fogadja el, amikor Likava várában található emlékeket írja le.

Ilyen előzmények után kezdett el foglalkozni a XVIII. század második felében a magyar történetírás most már kritikai szempontból Hunyadi János származásával. Pray György, a jezsuita történeti iskola egyik képviselője 1766-ban kiadja *Annales Regum Hungariae* című művének harmadik részét, amelyben összefoglalja Hunyadi származásának különböző változatait. Megemlíti Heltai Gáspárt, M. Neandert, J. Wiengartnert, J. Slanskyt, Chr. Manliust, J. Harbustust, J. Curiust, T. Franciscit, akik azon a véleményen vannak, hogy Hunyadi János Zsigmond császár fia volt. J. L. König, Ritterhusius és Hering azt állítják, hogy Hunyadi apja egy Buth nevű havasalföldi vajda, anyja pedig Paleolog Erzsébet. Bonfini a családot római eredetűnek tartja. Pray véleménye, aki Bél Mátyásra támaszkodik, a következő: „ad veri similitudinem exacta valet natus est Hunyades apud Valachos”.⁸ Ezzel kapcsolatban kiemeli Mátyás király egyszerű származását, és Aeneas Silvius Piccolominit idézve Podebrad cseh királyra is utalva azt állítja, hogy ebben a korban a fontos királyságokat „mediocres homines” irányították.

Palma Károly Ferenc jezsuita történetíró, aki 1777-ben Nagyszombatban kiadott *Notitia Rerum Hungaricarum* című művével talán a legtöbbet járult hozzá a XVIII. század végén a Magyarország történetével kapcsolatos ismeretek elterjesztéséhez, azt állítja, Bonfinire és Aeneas Silviusra hivatkozva: „Fuit quippe Joannes Patre Butjo Valacho viro militanti ac Sigismundo in paucis claro in lucen editus in Transilvaniae vico Holló.”⁹

A kálvinista Benkő József 1777–78-ban kiadott *Transilvania* című művében elfogadja azt a feltételezést, amely szerint Hunyadi János apja egy Buthi vagy Buthius nevű román bojár volt és anyja Paleolog Erzsébet, a bizánci császárok leszármazottja. Supplementumában beszél Heltai legendájáról is, és ezúttal inkább azt a változatot látszik magáévá tenni, amely szerint Hunyadi Zsigmond császár törvénytelen fia volt.¹⁰

Cornides Dániel azt állítja egyik, 1787. április 19-én Katona Istvánhoz írott levelében,¹¹ hogy a Hunyadi család lengyel eredetű. Idézi Simon Obolski lengyel történetírót, aki egy Corvin vagy Korwin nevű családról beszél, amelynek több híres tagja ismeretes Lengyelország történetében. E levél azt bizonyítja, hogy Anonymus kiadója¹² érdeklődött a Hunyadi-család története iránt. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában őrzött iratai között találtam egy cédulagyűjteményt, amelynek címe: *De Joanne Corvino*,

és amelyben számbaveszi Magyarország kormányzójára vonatkozó különböző forrásokat.¹³

Hogy tisztábban lásson, az „erdélyi iskola” jeles tagjához, Gherghe Sincaihoz is fordul (aki egyébként nevét magyarosan, Sinkainak írta), valószínűleg 1781-ben, megkérdezve véleményét e kérdésről.¹⁴ Bécsben, 1779-ben találkozott román kollégájával, és barátságot kötöttek egymással. Sincai 1781. augusztus 23-án Balázsfalváról válaszol neki (ma Blaj – de ő a magyar helynevet használja latin levelében), és Bonfinit és Heltait magyarázva arra a meggyőződésre jut, hogy Hunyadi János a havasalföldi fejedelmi családból származik, nevezetesen a Danoktól, Basarab vajda leszármazottaitól. Azt hiszi, hogy az a legenda, amely szerint Hunyadi János Zsigmond császár fia lett volna, nem tartható, mivel Mátyás király, aki pedig elég hiú volt, nem tiltakozott volna egy ilyen származás ellen, ha annak lett volna valami alapja. Ezzel szemben Oláh Miklós, aki ugyanehhez a családhoz tartozott, igenis megerősítette a Hunyadiak román eredetét és pedig a havasalföldi fejedelmektől való származásukat. A Zsigmond császárra vonatkozó legenda, amelyet Heltai beszél el, hasonlít egy másik népi „mesére”, amely Hátszeg (Hateg) vidékén van elterjedve; eszerint Trajanus császár útját egy királyné használta volna (Trojana), aki Trója eleste után menekülésre kényszerült. Utánanézett, hogy Hátszeg vidékén él-e még egy Morsina nevű család, ahonnan Hunyadi János származhatott. A kapott értesülések szerint a család valóban létezik, és románul (valachice) *Csintsiseni*, magyarul *Csónakos* a neve. E család Mátyástól azt a kiváltságot kapta, hogy semmilyen adót nem volt köteles fizetni, még a királynak sem. Hadik András tábornok állítólag látta a dokumentum eredetijét, és Sincai ígéri, hogy igyekszik megszerezni annak a másolatát Cornides számára.¹⁵

Cornidesnek Katonához intézett későbbi levele azt mutatja, hogy nem fogadta el Sincai változatát, nem „nemzeti” megfontolásokból, hanem egész egyszerűen azért, mert genealógiai és heraldikai kutatásai más utat mutattak számára.

Katona István, aki idézi e levelet *Historia criticájában*, visszautasítja a Hunyadi közvetlen lengyel származására vonatkozó feltevést, nem zárva ki, hogy egy lengyel család valamikor letelepedett Havasalföldön. Foglalkozik a Zsigmond császárral kapcsolatos legendával is, de kimutatja mindazokat az időbeli valószínűtlenségeket, melyeket az tartalmaz. Végkövetkeztetése így hangzik: „Nunc id solum affirmare certo possum, Joannem Hunyadium, etiam Aeneae Silvii testimonio, *hominem Valachum* fuisse, jam eius progenitores pro scuto gentilico corvum cum annulo, Hungariae regum beneficio, habuisse; non igitur videri vel Sigismundi nothum, vel origine Polonum esse, nisi dicamus, Joannis Hunyadi progenitores ex Polonia multo prius in Valachiam transiisse, vetusque gentis Korvinianae scutum beneficio regum Hungariae, non tam collatum, quam confirmatum fuisse.”¹⁶

A budai Egyetemi Nyomdánál 1796-ban megjelent a *Historica Critica*nak rövidített változatában Mátyás királlyal kapcsolatban ezt állapítja meg: „... quo tamen genere pater ac maiores eius prognati fuerint, nondum extra controversiam positum est. Id unum affirmari certo tam patriorum scriptorum, quam Aeneae Silvii testimonio potest, Joannem Hunyadium natione Valachum fuisse”.¹⁷ Olyan kézikönyvről van szó, amely mértékadóknak számít majd elég hosszú ideig, és amely így elfogadhatja Hunyadi román származását a magyarországi közvéleményben.

Mindezeket számbavéve megállapíthatjuk, hogy a XVIII. század végének különböző történetírói iskolái és irányzatai a filológiai tárgyilagosság szellemében vitatták Hunyadi János származását. Legtöbbjük elfogadta azt a feltételezést, amely szerint román származású volt. Román részről Sincai, miközben elvetette, magyar kortársaihoz hasonlóan, a császári eredetre vagy a római származásra vonatkozó legendát, csatlakozik ehhez az állításhoz, néhány részletet téve hozzá a család anyai ágának leszármazásfájához.

A XVIII. század hetvenes éveit tájáz, amikor újra szóba kerül a törökök elleni háború, a magyar írók, ugyanezekből a történeti forrásokból merítve, eszmei okokból idézik fel Hunyadi János alakját. Számukra Hunyadi nemcsak a kereszténység hőse, hanem az egykori nemzeti nagyság példája is, amelyet különbözőképpen értelmeznek.¹⁸

Bessenyei György, aki pályája elején a múlt minden „ősdiságait” vissza akarta utasítani, 1778-ban Bécsben kiadja *Hunyadi János élete és viselt dolgai* című művét, amelyben regényes formában mondja el hőse haditetteit. Hunyadi János származását illetően elfogadja azt a változatot, amely szerint Zsigmond császár fia lett volna; olyan változat ez, amely regényessége folytán érdekesebb. Hunyadi nemzetközi jelentőségét azzal emeli ki, hogy Voltaire *Essais sur les mœurs* című nagy filozófiatörténeti munkájából átvesz néhány Hunyadi-ra vonatkozó mondatot.¹⁹

Műve előszavában kijelenti: „Hunyadi, hazája felett, annak védelmező atya volt; én pedig hazámnak fenekén, a’ feledékenységben, Nemzetünknek régi történeteivel le-tapodva, néki tsak hamvain vakartsálok. Ujjulásomat érzem még is mindazonáltal jobban, hogy igaz emberi érdemmel bánok, melly nemű munkák halandóságukban leg-nemesebb fáradságok szoktak lenni.”²⁰ Szerinte az Isten, a gondviselés, a természet és a szerencse adta ezt a példás embert a magyar nemzetnek, és e kifejezéseket használva, a történeti gondviselés felfogását összeolvasztja a Voltaire által képviselt történetiszemlélettel. Később elveszti majd minden reményét a nemzeti „újjászületésben”, és amikor Hunyadi-t idézi, romantikus módon a múlt nagyságát a jelen nyomorúságával állítja szembe.

Pálóczi Horváth Ádám megpróbálja összebékíteni a jozefinizmust a nemesség nemzeti-feudális mozgalmával, az 1787-ben a *Hunnias vagy magyar Hunyadi*-ban, amelyhez az Aeneisből, de Voltaire *Henriade*-jából is veszi az ihletet. Horváth célja: példát adni, hogy „hadd tudnák az idegenek a’ régiekért is betsülni a’ mostani Magyarokat, a’ mostani Hazafiak pedig igyekeznének követni Attyaik’ nyomdokait”. Különösen a hadvezér tetteiről beszél, és kidomborítja hőse „alacsony” származását, hogy ezzel is hangsúlyozza személyes érdemeit. Mégis, az eposz vége felé, Nagy Lajos király megjelenik előtte álmában, és elmeséli, hogy Hunyadi is Zsigmond császár fia. Az ide vonatkozó verssorok a következők:

Kitsoda Hunyadi? s ő is kitől vette,
Hogy Hunyadi Sigmond ’s Mária szülötte.
Lajos unokának úgy-mond nem hijjában
Tart, mert mikor Anyád Horváth fogságban
Született az akkori nagy zenebonában
Téged a’ tömlöttben szült Kruppa várában.²¹

Horváth számára ez a „felfedezés” csak utólagos, vagyis egy, a haza és a kereszténység érdekében leélt példás élet után következik be.

A XVIII. század végi magyar írók és történetírók nem értenek egyet Hunyadi származásának kérdésében, és ennek mindenekelőtt irodalmi oka van: a regény és az eposz szereti a rendkívüli, már úgy is mondhatnánk „romantikus” elemeket. Mégis, mind az írók, mind a történetírók esetében a múltbeli nagyság példájának követéséről van szó, amelynek a nemzeti újjászületést kell szolgálnia, és mindkét esetben Hunyadi idegen eredetének kérdése nem játszik semmilyen szerepet, inkább társadalmi származása a fontos az érdemek hangsúlyozásában.

A XVIII. század legvégén megváltozik a helyzet. A magyar nemesség érzékennyé válik a román problémára 1787, a Horia, Closca és Crisan által vezetett parasztfelkelés után. Az erdélyi román kiváltságosok, közöttük a görögkatolikus (unitus) egyház papjai mindent megtesznek, hogy elhatárolják magukat ettől a mozgalomtól, de fel is használják azt nemzeti ideológiájuk alátámasztására. Ez az ideológia először a *Supplex Libellus Valachorum*²² szövegében fejeződik ki, amelyet 1791-ben nyújtanak be az erdélyi országgyűlésnek. Ez a nyilatkozat, amely a román kiváltságosok számára a magyar nemesekével, a székelyekével, és a szászokéval azonos jogokat követel, azt állítja, hogy a románokat 1437-ig a többiekkel egyenrangú „natio”-nak tekintették. Még ez időpont után is vannak bizonyítékok erre az egyenrangúságra. Így például idézik Hunyadi Korvin Jánost (Joannes Corvinus Hunnadies), aki e nemzet kebelében született (ex huius nationis sinu), Erdély vajdájává lett, és később Magyarország főkapitányává és kormányzójává, származása ellenére.

Gh. Sincai, aki részt vett a *Supplex* szerkesztésében, megmagyarázza ez érv használatának eszmei hátterét. *Hronica Romanilor* című művében, amelyet csak 1853-ban adtak ki, de amelyet 1810 táján szerkesztett, visszautasítja Cromer lengyel történetíró érvelését, amely szerint Hunyadi János Zsigmond császár fia lenne, és azt állítja, hogy már e korban „a román nemzet ellenségei” (pismasii neamului romanesc) megkísérelték megfosztani őt hírnevétől és dicsőségétől. Mégis a magyar nemzet egyre több és több tért veszített Magyarországon még ott is, ahol egyes nagy családok kivételével a nemesek horvát, szlovák vagy német eredetűek és Erdélyben, ahol főleg „elfajzott románok” és székelyek vannak a nemesek között. És megállapítja: „Az egykor leghíresebb magyarok elkezdtek hátrafelé menni, mint a rákok, mihelyt elszakadtak a románoktól és más nemzetekhez csatlakoztak, mert nincs többé Corvin vagy Dragfi!”²³

Sincai felfogását nemcsak az a mély meggyőződése magyarázza, hogy szoros együttműködésre van szükség a magyarok és a románok között, hanem az a jogi-történeti eszme is, ami a *Supplex* alapját képezi. Szerinte a románok és a magyarok Erdély meghódításakor egyezségeket kötöttek s ezt az egyezséget a természetjog és a történelem egyaránt igazolja: van tehát román natio.

Sincainak ez a felfogása a magyar értelmiségi körökkel való érintkezése során alakult ki. Láttuk már, hogy baráti kapcsolatai voltak Cornidesszal és Benkövel, de a magyar kulturális élettel való kapcsolatai különösen Budára való költözése után erősödtek meg²⁴ Sok intrika és szenvedés után, Sincai 1803 szeptemberében Budán telepedik meg, Kovachich Márton György házában, aki egy arisztokrata jótevő segítségével lemásoltatja a

Magyarország történetére és különösen jogtörténetére vonatkozó dokumentumokat.²⁵ Kovachich 1804-ben adja ki *Nuncius*-át, amelyben kifejti forrás-kiadási terveit és élénk levelezést folytat e tárgyban, amelyben Sincai is részt vesz.

Kovachich ahhoz az értelmiségi réteghez tartozott, amely nem volt szükségképpen magyar eredetű, de amely magát a *Hungaria* polgárának tekintette. Nem beszélt jól magyarul, latinul és németül írt. Kovachichhoz Sincait Tertina Mihály ajánlotta be, aki tanár volt Váradon, latin nyelven író költő, a szabadkőműves páholyok tagja, ugyanúgy, mint budai barátja.²⁶

A váradi görögkatolikus püspök segítségével és a Kovachichtól kapott igen szerény bérért Sincai másolta a kéziratokat, és szövegeket készített elő kiadásra, miközben folytatta tanulmányait Pest könyvtáraiban.²⁷ Így alkalma volt kapcsolatba lépni magyar történetírókkal. Katonával és Lipszkyvel, és az osztrák Johann Christian Engellel, aki fő ellenfele lesz a dáko-román kontinuitás-vitában. *Hronicá*-ja számára össze tudott gyűjteni nagy számú dokumentumot Hevenesi, Kaprinai, Kopi, Pray kéziratok gyűjteményeiben, amelyeket az Egyetemi Könyvtárban őriztek, és másokat, amelyeket az 1802-ben Széchényi gróf által alapított Nemzeti Könyvtárban láthatott. Természetesen a kor minden kiadványát felhasználta,²⁸ nem törődve a szerző nemzeti hovatartozásával.

Ezt a tevékenységet nemcsak a Kovachich szolgálatában töltött év alatt folytatta, hanem később is mint a budai Egyetemi Nyomda román kiadványainak korrektora.²⁹ 1804. június 15-én nevezik ki erre a posztra, és 1808. június 13-ig dolgozik ott, vagyis négy éven át, ami alatt többször újairja *Hronica*-ját, melyből két töredéket tudott megjelentetni az Egyetemi Nyomda román almanachjaiban, azokat, amelyek a román nép római származását bizonyítják. Amikor el kell hagynia Budát, egy magyar nemesi családnál talál menedéket és munkát, a Wass grófnoknál.

Ezekben a körökben ismeri meg a nemesi nacionalizmus ideológiáját, amelyhez maga is csatlakozik a román kiváltságosok egyenrangúságának hangsúlyozásával s ehhez érv Hunyadi János származása és tevékenysége.

A XIX. század elején a különböző nacionalizmusok közötti küzdelem kiéleződik, és Hunyadi János származása táplálja a vitát. 1825-ben egy ügyvéd, Ponori Thewrewk József *Három értekezés Hunyadi Székely János... születéséről* címmel dokumentumgyűjteményt ad ki Pozsonyban, amely tartalmazza Aranka Györgynek, az erdélyi magyar felvilágosodás egyik képviselőjének egyik tanulmányát. Kazinczy Ferenc egy levelét és egy másik, hozzá intézett levelet Kriebel Jánostól. Arankának 1811-ben megjelent tanulmánya azt állítja, hogy Hunyadi székely származású volt, Székely János volt az igazi neve, tehát nem Zsigmond törvénytelen fia, sem Voic gyermeke. Kazinczy 1816. augusztus 14-i útleveleiben elfogadja Aranka érvelését, és elmarasztalja Heltait, Benkőt és Palmát, amiért azt állították, hogy Hunyadi Zsigmond császár fia volt. Nem ért egyet Cornidesszel és Bonfinivel sem a lengyel vagy román eredetét illetően, és ezzel kapcsolatban idézi Budai Ézsaiást, aki elutasítja ezeket az állításokat. Az utolsó darab, Kriebel János Brzezanban állomásozó százados levele, felvilágosítást ad Kazinczynak azokról a lengyel családokról, amelyeknek címerében holló van, és akiknek *Corvinus* a neve. Elfogadja az író érveit, akinek ez a szándéka: „Toljuk el a' Magyar ég legdicsebb ragyogású csilagáról a' ködöt, melyet születésére Történetíróinknak szunnyadékonysága vont.”³⁰

Kazinczy harcba száll a történetírókkal, mert el akar kerülni minden ellentmondást származás és nemzeti hovatartozás között, és mivel a hős székely származását demokratisusabbnak tartja, mint a császári eredetet. A biedermeier erkölcsiség szellemében egyúttal a házasságon kívül született gyermek lehetőségét, mint amely morálisan vethet árnyat Hunyadira.

Ponori Thewrewk gyűjteményéhez írt jegyzeteiben elárulja vállalkozásának valódi rugóit. Idézi a *Supplex* részletét, amelyet említettünk, C. Eder szász történetíró cáfolatával, és hozzáteszi: „1791. az egész Erdélyi Oláhság nem pirult több igaz Magyarokkal együtt Hunyadinkat Oláhnak írni”.³¹ Megragadja az alkalmat annak bizonyítására, hogy a román nyelvnek semmi köze sincs a latinhoz, és e vonatkozásban kritizálja nemcsak Benkőt, a történészt, hanem Gyarmathi Sámuel, a nyelvészt is. A kontinuitás elmélete ellen foglalva állást, azt állítja, hogy az erdélyi románok elődei Bulgáriában és Havasalföldön éltek az önkényuralom igája alatt, és új hazájukba menekülve „ők magok pedig, szerencsések a' szelíd Magyar égalj alatt, józan Törvények szerint, mennyi jót élveznek kényelmesen, és annak belső érzete miatt piruljanak a' nekik szállásokat, lakhelyeket adott Birtokosok jussait holmi légrásaikkal (Flugschrift!) tovább sérteni”.³²

Egy ilyen vitairat kiadását a szellemi éghajlat megromlása magyarázza, amely különösen az irodalmi körökben nyilvánul meg, a történetíróknál kevésbé, bár Budai Ézsaiás, akire Kazinczy hivatkozik, szakít a jezsuita történetírás és Benkő hagyományával s már 1805-ben azt állítja *Lexicon*ában, hogy „ő (Hunyadi János) valami erdélyi közönséges nemes magyarnak gyermeke volt”. Budai szerint nem képviselhette volna a „magyar patriotizmust”, ha nem lett volna maga is magyar származású.³³

Van azonban más vélemény is. Fessler Ignác Aurél, akinek magyar története oly nagy hatást gyakorolt a magyar szépirodalomra, 1816-ban kiadott Magyarország történetében Hunyadi Jánost az „ungrische Nationalität” képviselőjének tartja, de úgy, hogy ez a „Nationalität” Magyarország különböző népeinek a jellemzője, amelyek egyetlen „Nation”-ban egyesülnek. A történetíró a hungarus nemzetfogalmat használja, amely a hazát helyezi előtérbe az etnikummal szemben, s ezért számára nem probléma Hunyadi származása.³⁴

Hunyadi nem szűnik meg érdekelni a magyar irodalmat a romantika idején sem, amely a nemzeti nagyság kifejezését keresi benne, de már nem a felvilágosodás értelmezése szerint. 1816-ban Kisfaludy Sándor a budai Egyetemi Nyomdánál kiad egy történelmi drámát *Hunyadi János* címmel. Nem tér ki részletesen hőse származására, és megelégszik azzal, hogy visszautasítsa azt az állítást, amely szerint Hunyadi János Zsigmond császár fia lett volna. Heltai, Palma és Fessler műveire hivatkozik, különösen a Hunyadi ellen szőtt udvari celszövények megjelenítésében.

A dráma 1814-ben íródott, és ajánlásában a szerző éles megkülönböztetést tesz *hódító* és *hazafi* között. A hódító Napóleon, aki önkényuralmat gyakorol, a hazafi példaképe Hunyadi János, aki a királyt és a hazát szolgálja. Miután kijátszotta ellenségei celszövéseit és legyőzte a törököket, halálos ágyán kijelenti:

Szent a személlye és hatalma
Minden Magyar királynak, a' ki
Törvény szerint ül a' Hazának trónusán,
De szent az alkotmánya, és törvénye is Hazánknak.³⁵

Ezzel Hunyadi a magyar nemes szimbólumává válik, aki tisztelni kívánja királyát, de egyúttal megvédi kiváltságait is. A XIX. század eleji magyar nemesség programja ez, azé a nemességé, amely elutasítja a Napóleonnal való szövetséget Magyarország függetlenségének visszaszerzésére, de igyekszik megőrizni előjogait a Habsburg királlyal szemben.

1832-ben Czuczor Gergely az Egyetemi Nyomdánál kiad egy munkát, melynek címe: *Hunyadi János viselt dolgai Engel és Fesslerből*, amelyben azt állítja, hogy „leghihetőbb, hogy atyja Hunyadi Székely János, kit Oláhnak és Vojknak is nevezének, anyja pedig Morsinai Erzsébet nemes Morsinai Gáspár testvér húga vala”.³⁶ Idézi Budait, Kazinczy és egy bizonyos Kenderessy cikkét, amely a *Tudományos Gyűjteményben* jelent meg 1831-ben (Vajdahunyad leírásáról van benne szó). Elfogadja tehát Hunyadi magyar vagy székely származását, de azért, hogy kiemelje hősenek kivételes érdemeit. A kormányzó nehézségeiről szólva a szerző ezt mondja: „De a népeken uralkodó lelkekben, kikiről az évkönyvek magasztalólag emlékeznek meg, meg kell választani, ha nem hathatóságra, mert ez egy lehet, de érdemre nézve azokat, kik korántsem őseik vagy gondos nevelés után, hanem önerejük által nőttek fel annyira, hogy kitörvén homályokból a polgári igazgatás felső fokára juthattanak . . . Hunyadi János, kiről ha míglen per alatt levő törvénytelen eredetét fényes tetteivel s érdemi szerzett méltóságával összevetjük, bizvást állíthatom, hogy őtet különös kegyelméből választván híveinek védfalul emel fel a mennyei gondtartás.”³⁷ Kész tehát a törvénytelen származást is feltételezni, csakhogy dicsérhesse a személyes érdemet.

Fejér György 1844-ben az Egyetemi Nyomdánál kiad egy *Genus, incunabula et virtus Joannis Corvini de Hunyad* című művet, amelyben a vita főhangsúlyát a tudományos objektivitás szellemében a származásra teszi.³⁸ Eredeti dokumentumokat használ fel, és ezek alapján azt állítja, hogy Hunyadi román származású volt. Ő is hangsúlyozza „alacsony” eredetét, rendkívüli cselekedeteit és személyes erényeit.

Így tehát az 1848/49-es forradalom hajnalán a magyar demokraták nemcsak hazafiúi szerepét emelik ki, hanem Hunyadi nemzetközi jelentőségét és személyes érdemét is – a társadalmi egyenlőség szellemében. Michelet tanítványa, Ch. L. Chassin folytatja ezt a hagyományt *Jean Hunyadi* című elbeszélésben, amikor elfogadva ugyan a hős magyar eredetét, a népek összefogásának és testvériségének szimbólumaként és alacsony sorból magát felküzdő nagy emberként mutatja be őt.³⁹

A magyar és román nacionalista történetírás egy évszázadon keresztül nem éppen tudományos vitát folytatott Hunyadi származásáról. Egyesek megpróbálták bebizonyítani, hogy Hunyadinak semmi köze sem volt a románokhoz, mások azt állították, hogy nemcsak román eredetű volt, de a román nemzet érdekeit is képviselte a XV. században.

A mai magyar történetírás álláspontja az, hogy Hunyadi János román eredetű, mégpedig havasalföldi család származéka. Erre abból lehet következtetni, hogy a családban

előforduló keresztnevek jó része szláv eredetű és ezeket Havasalföldön és Moldvában használták. Ez a feltevés egyébként Thuróczi krónikájára éppúgy támaszkodik, mint Commines Mémoires-jaira vagy Aenea Silvio Piccolomini históriájára. Az utolsó nagy Hunyadi-monográfia szerzője, Elekes Lajos ezek alapján írja: „Homályos adatok azt sejtetik, hogy Hunyadi elődei a havasalföldi fejedelem-családdal, a Bassarabokkal rokoni kapcsolatban álltak, udvarukhoz tartoztak és a századvégi beharcokban, a törökbarát bojárokkal szemben a magyar szövetségi politikát támogatták. Alkalmassint ezért, talán 1395 táján, a török párt átmeneti felülkerekedésekor kellett hazájukat elhagyniok. Mindez azonban inkább csak feltevés; forrásismereteink jelenlegi állapotában többé-kevésbé valószínűsíthető ugyan, de nem tekinthető bizonyítottnak.”⁷⁴⁰

A mai román történészek azt állítják, hogy inkább egy erdélyi román „kenéz” családból származik, de nem zárják ki azt a lehetőséget sem, hogy Erdélyben letelepedett havasalföldi nemesi család sarja.⁴¹ Talán remélni lehet, hogy annyi hiábavaló vita után a kortárs Thuróczi János állítását mindkét oldalon elfogadják.

Ez a példa, úgy gondoljuk, világosan illusztrálja, hogy egy történeti tény magyarázata hogyan szolgálhatott egyszerre különböző ideológiákat: a feudális patriotizmust, a feudálizmusból a kapitalizmusba vezető átmeneti korszak nemzetfelfogását és a polgári nacionalizmust. Azt is bizonyította, hogy történetírás és szépirodalom nem mindig képviselték ugyanazt az álláspontot. A közép- és kelet-európai fejlődés szempontjából arra adott bizonyítékot, hogy felvilágosodás, nacionalizmus és romantika milyen gyors egymásutánban jelentkeztek és hogyan fedték át egymást.

BIBLIOGRÁFIA

1. Thuróczi János: Magyar Krónika, Ford. Geréb László, Budapest, 1957. 111. p. Oláh Miklós, a Hunyadiak rokona ezt a megállapítást erősíti meg.
2. Bonfini: Mátyás király. Tíz könyv a Magyar történetből. Ford. Geréb László, Budapest, 1959. 83. p.
3. I. m. 91. p.
4. Heltai Gáspár: Cancionale, facsimile kiadás, Budapest, 1962. A román népköltészetben is megtaláljuk ezt a történetet. Kiss Károly: Hunyadi énekek, Budapest, 1956. 16–22. p.
5. Heltai Gáspár: Chronica az magyaroknak dolgairól, facsimile kiadás, Budapest, 1973. 82. p.
6. Zrínyi Miklós: Válogatott művei, Budapest, 1952. 318. p.
7. M. Bél: Notitia Hungariae novae, Bécs, 1736. II. 572. p.
8. G. Pray: Annales Regum Hungariae, Bécs, 1766. 3. rész 186. p.
9. F. C. Palma: Notitia Rerum Hungaricarum, Tyrnaviae, 1770. Pars secunda, 203–204. p.
10. Benkő József: Transylvania, Bécs, 1778. 1. köt. 177. és 559. p.
11. A levél megtalálható Katona I. Historica Critica Regum Hungariae című művének XIV. kötetében. Kalocsa, 1792. 8. és köv. lap
14. Cornides és Sincai kapcsolatára nézve ld. ez utóbbi *Elegia* c. művét az *Orodias*-ban, Pest, 1804.
15. „Jubes me sententiam meam de origine Familiae Corvinae promere, fateor rem adeo esse intricatam, ut non facile possit dijudicari num e Danorum Familia fuerit ortus Joannes Corvinus Senior, dictus Huniades, an ex aliena; qui enim Authores ejusdem Genitorum Buti Valachum fuisse tradunt, eum ad Danorum Familiam referant, oportet; e contra illi, quibus praepacet, Sigismundum Imperatorem fuisse Patrem Joannis, cum ex aliena oriundum dicunt, necesse est. Utraque sententia suam habet probabilitatem, et quidem haec, quia non ab Heltajo primum (uti

quosdam non inductos viros asserere audivi) conficta est, sed jam tempore Comitum Cillie contemporaneorum et plane adversariorum Huniadae, a quibus confictam fuisse cum Bonfinio Rer. Hung. Decad. 3. libr. 9. ob rationes ad ipsomet ad ductus haud difficulter admittam, in ore erat omnium illa vero, quia tenta fuit ap ipsiusmet Joannis Filio Matthia Rege, qui omni exeptione majorem fidem meretur, non onstante illius cupiditate gloriae, de dicam vanitate, utut enim Mathias justo et licito plus fuerit, deditus aucupandae vanae gloriae, nihilosecius hanc majorem habere potuisset, si se Sigismundi nepotem dixisset, quam habuit, dum se Valachi etsi Nobilis, a Fortuna tamen derelicti progeniem esse asseruit. Quod tamen factum videmus dum eos, quos in Aula sua alebat, ita suam originem a Romana Corvorum Familia deducere jussit, ut eadem in Valachicam degenerasse videretur, seque ex illa ortum esse, gloriae sibi duxerit. Quid jam dicam de Nicolao Olaho, sororio Joannis, qui passim in suis operibus idem asserit, quod Matthias, et caeteri priorem sententiam sequentes. Pro facto adduci non possum, ut credam vel potuisse quemquam magis nosse res ad Corvino spectantes, quam ipsemet Matthias et Nicolaus Olahus eas noverint: ob eamque rem ipsam fateor, assertum Heltaj traditionemque Hatzeiensum, quae cum hoc convenit, fabulam mihi videri non absimilem illi, quam iidem Hatzeienses Valachi de via Trajana, quae illis, insigni adjecta Fabula de quadam Regina ad excidium Trojae, illac proficiscente Trojana audit, commenti sunt. Curavi ego juxta mandatum Tuum, diligenter indignari etiam in Districtu Hatzeg, nunc adhuc supersit Familia Morsinae puellae (nam quid Buthiana et Olahiana Familia interierit, dubium nullum esse videtur) et relatum mihi fuit, illam nunc superesse, perdurareque hocce nostro tempore in Familia Nobilium Valachica Csintsiseni, Hungarice Csonakosi dictorum, qui Nobiles se distingunt a caeteris, quod illorum subditi non tantum ab oneribus comitatensibus sint immunes, sed ne Regi quidem tributum solvant ullum ob Privilegium a Matthia Corvino illi Familiae concessum. Quod Privilegium, ubi Excellentissimus Dominus Comes Andreas Hadikius, dum in Transilvania ageret vidisset, dicitur exolatus esse, et ingeminasse dictum Familiam Regio ortam sanguine. Donationales Csonakosianorum equidem non vidi, adhuc enim notitiam cum nullo eorum habere potui, sed dabo operam, ut deinceps et notitiam contraham, et Donationales, si possibile fuerit, in copia habeam. Quodsi effero, eas Tecum actutum communicare non intermittam; quia persuasus esse videor mihi, Te iis perlectis facilius de rei veritate judicaturum. Morsinam puellam in pago Telek esse sepultam, non tradunt Hatzeienses." Şincai e levelét Veress Endre adta ki: *Note și scrisori şincaiene în Academia Română. Memoriile Secţiunii Literare*, Seria III, tomul III. Bucureşti, 1927. 479. és köv. lap. Veress nem jelölte meg a helyet. ahol a levél találaható. Az MTA Könyvtára őrzi.

16. Katona S.: *Historica Regum Hungariae* . . . XIV. köt. Kalocsa, 1792. 19. p.
17. Katona S.: *Epitome Chronologica Rerum Hungaricarum*. Buda, 1796. 360. p.
18. Mezei Márta: *Történelemszemlélet a magyar felvilágosodás irodalmában*. Budapest, 1958.
19. Mezei M.: *Ein vergessenes Bessenyei-Buch. Leben und Taten des János Hunyadi*. Budapest, 1966.
20. Bessenyei György: *Hunyadi János élete és viselt dolgai*. Bécs, 1778. Előszó.
21. Pálóczi Horváth Ádám: *Hunnias vagy magyar Hunyadi*. Győr, 1787. 214. p.
22. *Supplex Libellus Valachorum*. Kiadta D. Prodan, Bukarest, 1967. 478. p. Eszmei tartalmát illetően ld. Prodan tanulmányát és I. Tóth Zoltánét: *Az erdélyi román nacionalizmus első százada, 1697–1792*. Budapest, 1946.
23. Az 1400-as évnél ezt olvassuk: In cît iaste depre vița si semința lui Ioann Hunyadi, decît carele mai viteaz Coroana Ungariei n'a avut supt sine. se știe că pizmași neamului românesc de pe timpul lui Ioann Hunyadi tot întru aceia s-au silit, cum ar putea să stinge vestea și lauda neamului românesc . . . Una totuși nu o poci tăcea, adecă ungruții cei vestiți mai nainte în toată luna, de-atunci au început a merge înapoi ca și racii, de cînd s-au insoțit cu alte neamuri, căci nu mai sînt Corvini. sau Dragfi! Gh. Şincai: *Hronica Românilor*. Kiadta Florea Fugariu, Bukarest, 1969. II. köt. 6–9. p.
24. Az életrajzi adatokat illetően vö. M. Tomuş: *Gherghe Şincai*, Bukarest, 1965.
25. Vö. V. Windisch Éva értekezését: *Kovachich Márton György a forráskiadó*, Budapest, 1968. Kéziratban.

26. Tertináról: V. Windisch Éva *Adalékok az Ephemerides Budenses keletkezésének kérdéséhez.* Magyar Könyvszemle, 1955.
27. Őincai budai életére ld. J. Radu: Doi luceferi rățăcitori: Gheorghe Őincai și Samuel Micu–Klein, *Analele Academiei Române. Mem. Sect. Lit. Seria II. t. III. n° 3.* București, 1924 és Veress E. idézett tanulmányát.
28. Gáldi László: *XVIII. századi humanizmusunk és a románság.* Budapest, 1940.
29. A budai Egyetemi Nyomda román kiadványairól és Őincai tevékenységéről ld. Veress E. poszthumusz tanulmányát, amely sajtó alatt van.
30. *Három értekezés Hunyadi Székely János . . . születéséről,* Pozsony, 1825. 20. p.
31. I. m. IX. p.
32. I. m. XVIII. p.
33. Budai Éssaiás: *Magyarország polgári Históriajára való Lexicon.* Nagyvárad, 1805, III. 246. p.
34. I. Fessler: Die Geschichte der Ungarn und ihrer Landsassen, Leipzig, 1816. IV. köt. 620. p. „Seit Erlöschung des Arpadischen Herrschergeschlechtes hat die Ungrische Nationalität sich in keinem Sohne des Vaterlandes unter den verworrensten Verhältnissen reiner und kräftiger, grösser und edler, als in Joannes von Hunyad dargestellt . . . Dennoch zeigte sein thatenvolles, opferreiches, grosses Leben, als Spiegel der Nationalität, was die verschiedenen Völker Ungarns als *Eine Ungarische Nation werden könnten, und auch sollten.*”
35. Kisfaludy Sándor: Hunyady János, Buda, 1816. 300. p.
36. Czuczor Gergely: *Hunyadi János viselt dolgai Engel és Fesslerből,* Buda, 1832. 14. p.
37. I. m. 4–6. p.
38. G. Fehér: *Genus, incunabula et virtus Joannis Corvin,* Buda, 1844.
39. Vö. L. Chassin: *Jean de Hunyad. Récit du XVe siècle.* 2e éd. Paris, 1859. 473. p.
40. Vö. Elekes L.: *A Hunyadi-kérdés, Mátyás király emlékkönyv,* Budapest, 1940. I. köt. és köv. lap és Elekes L.: *Hunyadi,* Budapest, 1952. 73. és köv. lap
41. *Istoria României.* Szerk.: A. Oțetea. Bukarest, 1962, II. köt. 434.